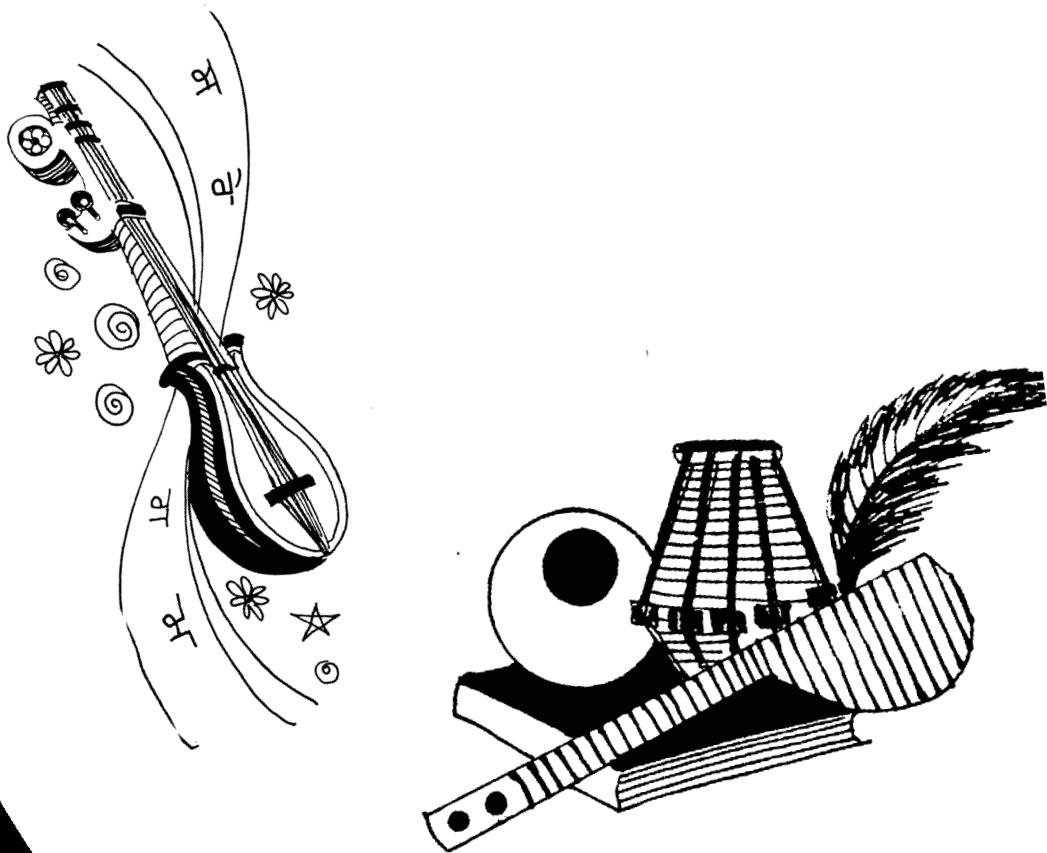

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

Amrit Kirtan

ਫਰਵਰੀ 2009

ਆਨਨਦ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

One Universal Creator God. By The Grace Of The True Guru:

ਜਬ ਹਮ ਹੋਤੇ ਤਬ ਤੂ ਨਾਹੀ ਅਥ ਤੂਹੀ ਮੈ ਨਾਹੀ ॥

When I am in my ego, then You are not with me.

Now that You are with me, there is no egotism within me.

ਅਨਲ ਅਗਸ ਜੈਸੇ ਲਹਰਿ ਮਈ ਓਦਿਧ ਜਲ ਕੇਵਲ ਜਲ ਮਾਂਹੀ ॥੧॥

The wind may raise up huge waves in the vast ocean,
but they are just water in water. ||1||

ਮਾਧਵੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਭ੍ਰਾਮੁ ਐਸਾ ॥

O Lord, what can I say about such an illusion?

ਜੈਸਾ ਮਾਨੀਐ ਹੋਇ ਨ ਤੈਸਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

Things are not as they seem. ||1||Pause||

ਨਰਪਤਿ ਏਕੁ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਸੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਭਇਆ ਭਿਖਾਰੀ ॥

It is like the king, who falls asleep upon his throne,
and dreams that he is a beggar.

ਅਛਤ ਰਾਜ ਬਿਛੁਰਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੋ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ ॥੨॥

His kingdom is intact, but separated from it,
he suffers in sorrow. Such is my own condition. ||2||

ਰਾਜ ਭੁਟਿਆਂਗ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੈਸੇ ਹਰਿ ਅਥ ਕਛੁ ਮਰਮੁ ਜਨਾਇਆ ॥

Like the story of the rope mistaken for a snake,
the mystery has now been explained to me.

ਅਨਿਕ ਕਟਕ ਜੈਸੇ ਭੂਲਿ ਪਰੇ ਅਥ ਕਹਤੇ ਕਹਨੁ ਨ ਆਇਆ ॥੩॥

Like the many bracelets, which I mistakenly thought were gold;
now, I do not say what I said then. ||3||

ਸਰਬੇ ਏਕੁ ਅਨੇਕੈ ਸੁਆਮੀ ਸਭ ਘਟ ਭੂਗਵੈ ਸੋਈ ॥

The One Lord is pervading the many forms; He enjoys
Himself in all hearts.

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਹਾਥ ਪੈ ਨੇਰੈ ਸਹਜੇ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਈ ॥੪॥੧॥

Says Ravi Daas, the Lord is nearer than our own
hands and feet. Whatever will be, will be. ||4||1||

Page 657

PAGE SPONSORED BY : AHUJA FAMILY

C-353, Defence Colony New Delhi 110 024

ੴ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਹੜਾ

ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਬੰਧੀ ਟ੍ਰੈਭਾਸ਼ੀ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ
ਅੰਕ 2 ॥ ਸਾਲ ਇੱਕੀਵਾਂ ॥ ਫਰਵਰੀ 2009

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਨਦੀ)

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ. (ਸੰਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ), ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ.

ਸਹਿਯੋਗੀ

ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ▲ ਸ. ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ

- ▲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: 4.8.90 ਮਿਤੀ 20.2.91 ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।
- ▲ Donations are eligible for relief u/s 80G of Income-Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT - I / CHD / TECH / 80G / 2008 - 939 dated 19/05/2008 valid upto 31.03.2012

ਦੰਦੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

- ▲ ਦੇਸ਼: ਇਕ ਕਾਪੀ 15 ਰੁ., ਸਲਾਨਾ 150 ਰੁ.
ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 1500 ਰੁ.
 - ▲ ਵਿਦੇਸ਼: ਸਲਾਨਾ 30 \$, ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 300 \$
 - ▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਲਈ ਡਰਾਫਟ
'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭੇਜੋ ਜਾਣ ਜੀ।
- ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ
ਸੰਪਾਦਕ, 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ'
422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 160 015
ਫੋਨ : 0172-2772660, 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com
Website: www.gurshabad.com

Computer Type Setting
sohal specials Phone: 98788 23351

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਨੇ
ਸਿਰਜਣਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੋਕਨਰਜ਼
ਐਸ.ਸੀ.ਐਫ. 112, ਵੇਜ਼-7, ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ
422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ
ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ

4

ਕਰਉ ਬੇਨਤੀਆ
ਸੰਪਾਦਕੀ

5

ਕਲਚਰਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਧਾਨਾ
ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

6

ਅਨੰਦ-ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੀਲਧਾਰੀ

10

ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ
ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

14

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

18

PROBLEMS WITH POSITIVE THINKING
Sumeet Kaur

21

ਸੁਰ ਲਿਪੀ
ਸੁਰ ਲਿਪੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ
ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ

25

ਮੇਹਰਿਮ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ

I take this opportunity to wish you, your family and friends a very happy and fruitful New year. Through 'Amrit Kirtan' I remain in touch with your thinking and also with other writers who write in it I have learned a lot.

You have put a word about special number of 'Mehrim Monthly' I would like to purchase a copy of it. Please favour me with the address of the publishers.

Gurwant Singh Vijaipal
gsvijaipal@yahoo.com

ਸੂਚਨਾ

ਹਣ ਤੁਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ E-mail ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਆਪਣਾ
E-mail ਐਡਰੈਸ drjagirsingh@gmail.com 'ਤੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕ

ਉਮਰ ਛੋਟੀ ਸੂਝ ਵੱਡੀ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ: ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਸਿਖਾਣਾ (ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕਾ), ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ, 'ਐਮ' ਟੀ.ਵੀ., ਟੀ.ਵੀ. ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਲਾਸ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਲਾਸ ਵਿਚ 'ਚਾਹ' ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਕੜਾ - 'ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ', ਦਸਤਾਰ - ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਖਾਣ ਦਾ ਇਕ ਤਜ਼ਰਬਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ? , ਛੋਟੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ (ਇਕ ਮਹਾਨ ਚਮਤਕਾਰ), ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ, ਛੋਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਕੀਰਤਨ ਨਿਰਮਲਕ ਹੀਰਾ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ - ਕੇਸਰੀ ਕਿਉਂ ?, ਮਨ ਉਹਾਂ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ, ਹੁਕਮਨਾਮਾ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਰ, ਸਿੱਖ ਦਾ ਮਤਲਬ।

ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ:

ਬੀਬੀ ਸਤਨਾਮ ਕੌਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਲਾਸ, ਮਾਰਫਤ: ਪ੍ਰਗਤੀ ਸੋਫਟਵੇਅਰ ਪਾਈਵੇਟ ਲਿਮਿਟਡ,
207, ਲੋਕ ਸੈਂਟਰ, ਮਾਰੋਲ- ਮਾਰੋਸ਼ੀ ਰੋਡ, ਮਾਰੋਲ, ਅੰਧੇਰੀ ਈਸਟ ਮੁੰਬਈ 400 059

*For Sending Courier / Parcels Abroad at Very Cheaper Rates and Through
Leading Multinational Courier Companies and Our Self Network Contact us:*

FCML WORLDWIDE COURIERS

Sohan Palace, Opposite Bharat Nagar Telephone Exchange, The Mall, Ludhiana 141001
Ph.: 098888-22567; 098140-12567; batrasaab@gmail.com ; www.efcml.com
We Deliver Packages to Many Countries in the world in 48 - 72 Hrs.

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ

ਪੁਤਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਸੀਸ

ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਚਰਨ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਭਾਈ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ 'ਪਤੰਗ' ਮਿਤੀ 13-1-09 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਡੋਟੇ ਵੀਰ ਡਾ. ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਕੋਲ ਸਰਹਿੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

1947 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪਿੰਡ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰਾ ਤਹਿਸੀਲ ਫਾਲੀਆ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਇਧਰ ਆਏ ਤਾਂ 1965 ਤੱਕ ਭਟਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਬਾਲੇ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਜਨਸੂਈ, ਫਿਰ ਸੰਭੂ ਕੋਲ ਬਪੰਨੌਰ, ਫਿਰ ਲੋਹਾਖੇੜੀ, ਫਿਰ ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ, ਫਿਰ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਮਾਠਖੇੜਾ, ਫਿਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਫਿਰ ਪਟਿਆਲੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਜਘਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਇਸ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੇਤਨ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸਗੋਂ ਜਹਾਂ ਦਾਣੇ ਤਹਾਂ ਖਾਣੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਿਆਪ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਸਧਾਰਨ ਇਸਤਰੀ ਸਨ, ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਤਾਂ 1947 ਵਿਚ ਹੀ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਾਲੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਚਾਰ ਮਾਮਿਆਂ (ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ) ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਹੰਗ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਮਾਮਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਠੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਭਾਈ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ 'ਪਤੰਗ' ਅੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਪਤੀ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਪਰ ਸੇਵਾ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨੀਆ ਜਾਣ ਕੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ 35-36 ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

1995 ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤੇ ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਭਾਪਾ ਜੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤਾ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਰੋਜ਼ ਸਰਹਿੰਦ ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਆਟੇ ਰਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕਥਾ ਸੁਣਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਸੀ। ਭਾਈ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਡਿਆਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ। ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ, ਗਰੀਬੀ ਵੀ ਅਤਿ ਦੀ ਦੇਖੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਰਹੇ।

ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ (ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਆਸੀਸ ਸਦਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇ, ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ

ਕਲਜੁਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਧਾਨਾ

ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ

ਸੋ ਸੰਕਲਪ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ ਗੁੰਜ ਅਨਹਤ
ਨਾਦ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲਿਕ ਅਤੇ
ਅਸਥਾਨਿਕ ਸੈੜੇ-ਚੇਤਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ :

ਅਨਹਦੇ ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੈ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੇ ਰਾਮ ॥
ਮੇਰਾ ਮਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨ ਰਾਤਾ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ॥
ਅਨਦਿਤ ਰਾਤਾ ਮਨ ਬੈਰਾਗੀ
ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ॥
ਆਇ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਪਿਆਰਾ
ਸਤਿਗੁਰ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥
ਆਸਣਿ ਬੈਸਣਿ ਬਿਰ ਨਾਰਾਇਣ
ਤਿਤੁ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ਵੀਚਾਰੇ ॥
ਨਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਅਨਹਦ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੇ ॥(੧)
ਪਰ ਬਿਨਾ ਵਜਾਏ ਵੱਜਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਚੁੱਪ ਦੇ ਸੰਗੀਤ
ਨੂੰ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਗਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਇਕੋ
ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਦੀ ਗੁੰਜ ਹੈ, ਨੂੰ ਕਿੰਝ
ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ?

ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਨਾਲ ਇਕ
ਸੁਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ?

ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣੋ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਸੰਗੀਤ ਆਹਤ ਨਾਦ
ਭਾਵੇਂ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ
ਨੂੰ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁਖ
ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੋਜ ਆਵੱਸ਼ ਹੀ ਹੈ। ਅਨਹਤ
ਨਾਦ ਨੂੰ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ
ਖੋਜ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਬਦਿ ਕੀਰਤਨ ਹੈ - 'ਹਰਿ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ
ਕੀਰਤਨ ਗਾਈਐ ॥ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੋਨੀ ਪਾਈਐ ॥' ਭਾਵ ਕਿ
ਸਬਦਿ ਦੇ ਰਾਗਾਤਮਕ ਗਾਇਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ
ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਗੁ ਨਾਦ,
ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ
ਇਹ ਮਨੁਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰਨ
ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਚੰਗੇ ਹਨ : - "ਸਭਨਾ

ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੋ ਭਲਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨ ਆਇ ॥"

ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਕਿ ਮਨੁਖੀ ਮਨ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ
ਜਾਂ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਮਨੁਖ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਮੁੱਚੇ ਜਗਤਿ ਵਿਚ
ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੈੜੇ-ਚੇਤਨਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਜਾਂ ਅਨਹਤ
ਨਾਦ ਸਗਲ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਸੈੜੇ-ਚੇਤਨਾ ਹਰ ਥਾਂ
ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁਖੀ ਮਨ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ,
ਪਰ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦੁਆਰ ਵੀ ਮਨੁਖੀ ਮਨ
ਵਿਚ ਹੀ ਬੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਹਉਮੈ ਜਾਂ 'ਨਿੱਜੀ -ਮੈਂ' ਨੂੰ ਹੀ
ਮਨੁਖ ਦਾ ਮਨ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੁਖ ਅੰਦਰ
ਦੇਖਣ, ਪਰਖਣ ਸੋਚਣ, ਸਮਝਣ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਰ
ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਮਨੁਖ ਦੀ ਇਹ ਨਿੱਜੀ -
"ਮੈਂ" ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਮਨੁਖ ਦੀ 'ਨਿੱਜੀ-ਮੈਂ' ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਤਾਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ
ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ
ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਨੁਖ ਪਹਾੜ, ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ,
ਦੂਸਰੇ ਮਨੁਖਾਂ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਚੇਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ
ਨਿੱਜੀ-ਮੈਂ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚੇਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ ਮਨੁਖ ਜਿਸ ਵੀ ਵਸਤੂ ਬਾਰੇ ਚੇਤਨਾ ਹਾਸਲ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਚੇਤਨਾ ਉਸਦੇ ਮਨ ਉਪਰ ਚਿਪਕ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਹਉਮੈ
ਅਤੇ 'ਨਿੱਜੀ-ਮੈਂ' ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਢੱਕੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਸੋ ਮਨੁਖ ਅੰਦਰ ਚੇਤਨ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਚੇਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦੀ
'ਨਿੱਜੀ-ਮੈਂ' ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ
'ਨਿੱਜੀ-ਮੈਂ' ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਦੇਖਣ, ਪਰਖਣ ਅਤੇ ਸੋਚਣ
ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੋ 'ਨਿੱਜੀ-ਮੈਂ' ਅਤੇ ਹਉਮੈ
ਬਾਰੇ ਚੇਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਮਨੁਖ ਦੀ ਸੈੜੇ-ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ
ਮਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਸੈੜੇ-ਚੇਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰਤਾ

ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲ ਸ੍ਰੈ-ਚੇਤਨ-ਮੈਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੱਥੇ ਹੋਏ ਦਿੜਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪਾ ਪਛਾਨਣ ਵੱਲ ਤੇਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ - ‘ਜਿੰਨੀ ਆਤਮ ਚੀਨਿਆ ਪਰਮਾਤਮ ਸੋਈ।’

ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੈ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਦੋ ਪੜਾਅ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਸਬਾਨ ਦੇ ਦਿੜਾ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੂਸਰਾ ਪੜਾਅ ਹੈ ਸਮਾਂ-ਸਬਾਨ ਦੇ ਦਿੜਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਪਹਿਚਾਣ ਵੱਲ ਤੋਰਨਾ।

ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਸਬਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਦਿੜਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣਾ। ਪਰ ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦਾ ਆਪਣੀ ਅਕਾਲਿਕ ਅਤੇ ਅਸਥਾਨਿਕ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਜਾਂ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਸਮਾਂ - ਸਬਾਨ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੇਵੇਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ-ਕਾਰਜ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੜਾਅ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੜਾਅ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧੀ ਵੀ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਆਪਾ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ - “ਸਬਦੇ ਹੀ ਨਾਉ ਉਪਜੇ ਸਬਦੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।। ਬਿਨ ਸਬਦੈ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਬਉਰਾਨਾ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮ ਗਵਾਇਆ।। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏਕੋ ਸਥਦੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ।।” ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੈ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ - “ਖਿਨ ਸਬਦੈਹੋਰ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ।।” “ਸਬਦੈਗਤਿ ਮਿਤਿ ਮੁਦੁਅਰ।।” ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੇਤ ਜਾਨਣ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਰਾਹੀਂ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ “ਖਿਨ ਮਹਿ ਮੂਢੇ ਜਾਂ ਸਥਦੁ ਪਛਾਨਿਆ।।” ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਪਾ ਮਾਰਨ ਭਾਵ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ-ਸਬਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੀ ਆਵੱਸ਼ਕ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਾ ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲੱਗੇ। ਸੋ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

“ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸਦ ਬਾਲਿਹਾਨੀ ਜਿਨ ਏਕ ਸ਼ਬਦਿ

ਲਿਵ ਲਾਈ।।” ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੈ-ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਇਕ ਸੰਗਠਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਢਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਸਬਾਨ ਦੇ ਦਿੜਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਆ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਸਮਾਂ- ਸਬਾਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਕ ਸੰਗਠਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਦਿੜਾ ਰਚਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਦਿੜਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਿੱਝ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਕਥਾ ਅਤੇ ਨਾਟ-ਰਚਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ, ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਸਬਾਈ ਅਸਥਾਈ ਭਾਵ ਨਾਟ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਥਾ ਅਤੇ ਨਾਟ-ਰਚਨਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮਾਂ ਸਬਾਨ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਨਾਟਕੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸੰਸਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹ ਸਮਾ ਸਬਾਨ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਮਾ ਸਬਾਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਅਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਮਾਂ-ਸਬਾਨ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਮਾਂ-ਸਬਾਨ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀ ਸਮਾਂ-ਸਬਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਂਝੇ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹੋ ਗੱਲ ਚਿਤਰਕਲਾ ਉੱਪਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਚਿਤਰਕਲਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਭਾਵ ਆਕਾਰ (ਸਪੇਸ) ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਤ ਉਹੋ ਹੈ ਜੋ ਸਗੋਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਚਿਤਰਕਲਾ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਜੁਮੈਟਰੀ ਅਤੇ ਨਿਤ ਕਲਾ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗਤੀ ਦੇ ਗਣਿਤ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸੋ ਨਾਟ, ਕਥਾ, ਸਿਨਮਾ, ਚਿਤਰਕਲਾ, ਨਿਤ, ਮੂਰਤੀਕਲਾ, ਇਮਾਰਤਸਾਜ਼ੀ ਆਦਿ ਸਭ ਸਪੇਸ (ਅਕਾਰ) ਕਲਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਪੇਸ ਦੀ ਸਰੰਚਨਾਕਾਰੀ (ਗਣਿਤਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ) ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਪੇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਗਿੱਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ- ਉਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ।

ਇਹਨਾਂ ਸਪੇਸ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਟ, ਕਥਾ, ਸਿਨਮਾ ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਵਿਚ ਜੋ ਸਮਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਉਪਰੋਕਤ ਕਲਾ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਕ ਦੀ ਗਤੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿੱਤ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾਬੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸਪੇਸ ਦੀ ਸੰਗਠਨਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਦਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਨੁਭੂਤੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵਿਭਿੰਨ ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਦਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚਿਤਰੇ, ਉੱਕਰੇ ਜਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਨਿੱਤ ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਦਰਸ਼ਕ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੱਕ ਸਥਾਨ ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਕ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਰਹੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ। ਨਾਟ-ਰਚਨਾ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹਨਾਂ ਝਾਕੀਆਂ ਦਾ ਜੋੜ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਥਾ ਉੱਪਰ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪਾਠਕ ਸਗੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇੱਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗਤੀਸੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਟ, ਰਗ ਜਾਂ ਨਿੱਤ ਰਚਨਾ ਸਪੇਸ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਜਾਂ ਤਰਤੀਬ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਵਜੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਸਪੇਸ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦਾ ਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਲਾਵਾਂ ਸਪੇਸ ਸਾਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਸਪੇਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਲਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਪੇਸ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਗਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਕਰਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਪੇਸ ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪੱਟ ਵੱਧ ਇਸਤੇਮਾਲ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਰਣ ਅਨੁਭਵ ਕੇਵਲ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਪੇਸ ਦੇ ਡੀਲਿੰਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਢੈਤ ਵੀ ਬਣੀ।

ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਅਤੀ ਆਵੱਸ਼ਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀਨ ਸੰਗਠਿਤ ਅਨੁਭਵ ਲਈ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਵਾਂਗ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਕਲਾਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨਾ। ਫੇਰ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਪੇਸ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਲਾ ਕਿਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੰਗਠਿਤ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਸਮੇਂ-ਸਥਾਨ ਦੀ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਜਾਂ ਤਤਕਾਲੀਨ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਆਵੱਸ਼ਕ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਕੇਵਲ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ, ਸ਼ੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਅਤੀ ਜਟਿਲ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਪੇਸ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਸਾਰੇ ਢਾਂਚੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕੈਨਵਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੂਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂਤੀ ਅੰਤਰਾਲ ਹਨ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਟਿਲ ਵੰਡ ਅਤੇ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਉਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੂਰ, ਸ੍ਰੈਮ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੰਡ ਉਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੀ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਿੰਟ ਤਰੰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਕੰਨ ਸਰਗਮ ਦੀਆਂ 22 ਜਾਂ 66 ਅੰਤਰਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਭਾਵ 22 ਜਾਂ 66 ਸ਼ੁਰੂਤੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਮਾਂ ਵੰਡ ਉਪਰ ਅਧਾਰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ 66 ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਅਤੀ ਜਟਿਲ ਰਾਗ ਰਚਨਾਵਾਂ ਘੜਨ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਰ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤਾਲ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਾਲ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੈਟਰਨ ਮੁੱਲੀਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾਕਾਰੀ ਹੈ, ਕਾਲ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਟਿਲ ਖੇਡ। ਇਹ ਖੇਡ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਜਾਂ ਆਹਤ ਨਾਦ ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਭਵ

ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਗੀਤਕ ਅਨੁਭਵ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਛੂੰਘਾ ਇਕ ਅਮੂਰਤ ਅਤੇ ਅਨਹਤ ਪੈਟਰਨ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਜਾਗਦਾ ਹੈ। ਆਹਤ ਨਾਦ ਤਾਂ ਇਸ ਅਮੂਰਤ ਅਤੇ ਅਨਹਤ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਇਕ ਵਿਧੀ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਗੀਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਪੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੁਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੁਮੈਟਰੀ ਆਦਿ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿਤਰ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ ਕਲਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੁਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਾਲ ਆਦਿ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸਪੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਸਪੇਸ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰੰਚਨਾਕਾਰੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਪੇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਸਪੇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਪੇਸ ਜੁਮੈਟਰੀ ਨਹੀਂ, ਕਾਲ ਰਚਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹਾਰਸੋਨੀ ਅਤੇ ਤਾਲ ਬੱਧਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਚਿਤਰਕਲਾ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਸਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਚਿਤਰ ਵਿਚਲੀ ਸਪੇਸ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵ ਸਪੇਸ ਜੁਮੈਟਰੀ ਨੂੰ ਹਾਰਮੋਨਿਕ ਬੈਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸਪੇਸ ਜੁਮੈਟਰੀ ਦੀ ਅਤੇ ਚਿਤਰ ਕਲਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਾਲ ਰਚਨਾ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਭਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੰਗੀਤਕ ਅਨੁਭਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਦ, ਨਿਤ ਅਤੇ ਸਿਨਮਾ ਵਿਚ ਸਪੇਸ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸ਼੍ਲੂਲੀਅਤ ਰਾਹੀਂ ਅਧੂਰੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੰਗੀਤ ਵੀ ਸਪੇਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਦਿਸ਼ਟ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਚਿਤਰਕਲਾ ਅਤੇ ਨਿਤ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਪੇਸ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਭਾਵ ਸਪੇਸ ਜੁਮੈਟਰੀ ਰਾਹੀਂ, ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਪੇਸ ਮੂਵਮੈਂਟ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਘੱਟ ਵੱਧ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰੰਚਨਾਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਮੂਵਮੈਂਟ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਪਾਰਗਾਮੀ ਅਨੁਭਵ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਅਨੁਕਰਣ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਰਗਾਮੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਸੋ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਵਿਚੋਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਪੇਸ ਸੰਗੀਤਕ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਗੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਮਜ਼ੋਗੀ ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤਕ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਇਹ ਅਧੂਰਾਪਣ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੰਗੀਤਕ ਅਨੁਭਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਧੀ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ। ਪਰ ਹਣ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਬਣ ਕੇ ਸੰਗਠਿਤ ਅਨੁਭਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸੰਗੀਤ ਬਿਨਾਂ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਆਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ, ਅਰਥ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਇਕ ਪੂਰਨ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜੋ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ ਸਮੁੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਤਿ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਇਹ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਅੰਗ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਰੰਚਨਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੰਚਨਾ ਵਿਚ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੰਚਨਾ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਹ ਅਰਥ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੀਮਾ, ਲਚਕ, ਫੈਲਾਅ, ਛੂੰਘਾਈ ਜਾਂ ਰੋੜ ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰੰਚਨਾ ਦੀ ਹੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਚਲਦਾ.....
ਪੁਸਤਕ 'ਗਾਨਾਦ ਸਬਦਿ ਸੋਹਣੇ' ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ

ਅੰਦ-ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੀਲਪਾਰੀ

ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ
ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਬਾਇ ਨ ਪਾਇ ।
ਸਬਦੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀਐ ਮਾਇਆ ਕਾ ਭੂਮ ਜਾਇ ॥
ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥

(ਸਿਰੀ ਤੀਜਾ-67)

ਆਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਲਈ ਗੁਰਪੁਸਾਦਿ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ ਸ਼ਬਦ ਲੈ ਕੇ ਅੰਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਬੜੇ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਭਗਵਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਧਰਮ ਲਕਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਕੱਥ ਧਰਮਾਨੰਦ ਅਨੁਭਵ ਅਨੁਭੂਤੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਨ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਰਣ ਉਥਾਨਕਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਮੰਗਲਚਾਰੀ ਸੋਹਿਲਾ ਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਜ ਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਜਾਂ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਛੇ ਪਉੜੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਰਹਿਗਾਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਛੇ ਪਉੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ, ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨ ਉਪਮਾ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਿਸਚਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਕਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਦੇ ਅੰਨੰਦ ਸਰੂਪ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਵੈ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਦੇ ਅੰਨੰਦ ਮੰਡਲ ਦੇ ਉਤਸਵ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹੀ ਆਤਮ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਭਗਤ ਪੀਲੂ, ਭਗਤ ਕਾਨੂ, ਭਗਤ ਛੱਜੂ ਤੇ ਫਕੀਰ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦਵੰਦ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਿਰਵਿਕਾਰ, ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਅਵੱਸਥਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਆਨੰਦ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਲਈ ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਸੱਤਾ-ਬਲਵੰਡ, ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਭੱਟ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜ ਭਗਤੀ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਸਿਖਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਤਿ ਮੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਖਿਆਤ ਪਰਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਪਮਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਾਖਿਅਤ ਸਤਿ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ ਰਸ ਮੁਗਧ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਬੇਲੇ-

ਜਗਿਦਾਤਾ ਸੋਇ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤਿਰੁ ਲੋਇ ਜੀਉ ।
ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਵਏ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਜੀਉ ।
ਅਵਰੋ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸਭਦਿ ਗੁਰ ਕੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੇ ।
ਪਰਮਾਦਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪਾਵਹੇ ।
ਆਇਆ ਹਕਾਰਾ ਚਲਣਵਾਰਾ
ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੀ ਸਮਾਇਆ
ਜਗ ਅਮਰੁ ਅਟਲੁ ਅਤੋਲੁ ਠਾਕੁਰ
ਭਗਤਿ ਤੇ ਹਰਿ ਪਾਇਆ

(ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੁ-923)
ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤਥਾ ਸਤੈ ਭੂਮਿ ਆਖੀ ਦੇ ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ ਰਸ ਨੂੰ ਪੰਨਾ-966 ਤੇ ਦਰਜ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਟਕਸਾਲੀ ਕਸੌਟੀ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ-

ਨਾਉ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰੁ ਕਰੇ ਕਿਉ ਬੋਲੁ ਹੋਵੈ ਸੋਖੀਵਦੈ ।
ਦੇ ਗੁਨਾਂ ਸਤਿ ਭੈਣ ਭਰਾਵ ਹੈ ਪਾਰਗਤਿ ਦਾਨੁ ਪੜੀਵਦੈ ।
ਨਾਨਕਿ ਰਾਜ ਚਲਾਇਆ ਸਚੁ ਕੋਟਿ ਸਤਾਣੀ ਨੀਵ ਦੈ ।
ਲਹਣੇ ਧਰਿਓਨੁ ਛਤੁ ਸਿਰਿ ਕਰਿ ਸਿਫਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਵਦੈ ।
ਮਤਿ ਗੁਰ ਆਤਮ ਦੇਵ ਦੀ ਖੜਗਿ ਜੋਰਿ ਪਰਾਖਿ ਜੀਅ ਦੈ ।
ਗੁਰਿ ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਕੀਈ ਨਾਨਕ ਸਲਾਮਤ ਥੀਵਦੈ ।

ਸਹਿ ਟਿਕਾ ਦਿਤੋਸੁ ਜੀਵਦੈ ॥

ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਵਿਚਾਰਕ ਜਰੂਰ ਕਰਨਗੇ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਲੋਕ (ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਵਿਚ) ਇਕ ਅੰਕ ਅਤੇ ਨਾਨਕ ਛਾਪ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਸਲੋਕ ਆਤਮ ਆਨੰਦ ਰਸ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਦੇ ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਆਤਮ ਆਨੰਦ ਦੀ ਸ੍ਰੋਟਤਾ ਹੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਗਾ ਸਕੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਰੋਪਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੀਮਤ ਝਲਕੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜਨ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸ੍ਰੀ। ਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਾਸ ਰਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸਫਲ ਸਾਧਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਪਠਨ ਤੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨਮੁਖੀ ਆਪੇਖ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਤਗੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਆਇਆ ਹੈ—

ਕੋਈ ਆਖੈ ਭੁਤਨਾ ਕੋ ਕਰੈ ਬੇਤਾਲਾ /
ਕੋਈ ਆਖੈ ਆਦਮੀ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ /
ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਸਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕ ਬਉਰਾਨਾ /
ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰਿ ਨ ਜਾਨਾ । । ਰਗਉ ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਵੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੀਵਾਨਾ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰੜਾ ਵਿਚ ਰਬਾਬ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਛੇੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਬਾਬ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੁਕਮ ਕਰਦਾ- ਮਰਦਾਨਿਆ! ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਈ ਆ! ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਗ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦੋ ਤਾਰੇ ਤੇ ਤੰਤੀ ਸੁਰ ਮਿਲਾਏ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ “ਆਪਿ ਨਾਰਾਇਣ” ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਰਦ (ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ) ਦੀ ਵੀਣਾ (ਰਬਾਬ ਦੇ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹੀ ਹੈ ਆਪਣਾ ਸੁਖਮ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ)। ਇਸ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕੌਡੇ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ

ਅਮਨੁੱਖੀ (ਰਾਕਸ਼ਾਂ) ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਵੀ ਬਣਨਾ ਪਿਆ। ਜਿਉਦਿਆਂ ਮਰਨ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੀਤਲ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਤਪਤ ਕੜਾਂਹਾ ਬੁਝ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਦੇ ਤਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣ ਕੌਡਾ ਰਾਕਸ਼ ਦੇ ਤਨ ਦਾ ਆਹਾਰ ਬਣਦੀ ਬਣਦੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਧਾਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਬਣ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਯੁਗ ਦੇ ਸਰਾਪੇ ਕੌਡੇ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਣਾ ਕੇ ਮੰਜੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਥੋਂ ਚਲੀ ਸ੍ਰੀ ਛਿੰਗ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਅਜ ਵੀ ਛੱਡੀਸ ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸਤਿਨਾਮ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰੋਪਕਾਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਦੇ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਦੇਹ ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਗੁਰੂ ਤੁਠਿਆ ਮਰਦਾਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਨੰਦ ਰਸ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਿਖਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਨੰਦ ਰਸ ਦਾ ਚਿੜਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੰਝ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ—

ਅਨੰਦੁ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੇ ਪਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤ ਪਾਇਆ ਸਰਜ ਸੇਤੀ

ਮਨਿ ਵਜੀਆ ਵਧਾਈਆ।

ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆ ਸਬਦੁ ਗਾਵਣੁ ਆਈਆ।

ਸਬਦੇ ਤ ਗਾਵਹੁ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਆ।

ਕਰੈ ਨਾਨਕ ਆਨੰਦੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਜ ਸਦੀਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਚਿਤਰਣ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ ਸਾਮਵਾਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਾਵਰੋਲੇ ਦੇ ਅੰਧੜ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ੧੭ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ, ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਆਸਥਾ ਅਤੇ ਜਪੁ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸੁੰਝੋ ਜਾਣਾ। ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਐਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਗੰਧਰਵਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਪਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਣ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਅਜੇਹੀ ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ ਰਸ ਝਲਕੀਆਂ ਗੁਰੂ ਕਿਉ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਂਝ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾਂ

ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ
ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਸੇਵਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਸ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਹੀ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗ ਦਾ ਸਫਰ ਸੁਖਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਅਗਨੀ ਦਾ ਭੈਅ
ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਿਰਭਉ ਨੂੰ ਲੱਭੀਦਾ ਹੈ-

ਇਹ ਜਗੁ ਜਲਤਾ ਦੇਖਿ ਕੈ ਭਜਿ ਪਏ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਿ ਦਿੜਾਇਆ ਸਦਾ ਸਚਿ ਸੰਜਮਿ ਰਹਣਾ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਹੈ ਬੋਹਿਧਾ ਸਬਦੇ ਭਵਜਲੁ ਤਰਨਾ ।

(ਸਿਰੀ ਤੀਜਾ-70)

ਕਿਸ ਹਉ ਸੇਵੀ ਕਿਆ ਜਪੁ ਕਰੀ
ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਛਉ ਜਾਇ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿ ਲਈ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ।
ਏਹਾ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ।

(ਸਿਰੀ ਤੀਜਾ-34)

ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ
ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ
ਉਸ ਤੋਂ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ।

ਸਤਿਗੁਰ ਜਿਨੀ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸੇ ਕਿਤੁ ਆਏ ਸੰਸਾਰਿ ?
ਜਮ ਦਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਕੁਕ ਨ ਸੁਣੈ ਪੁਕਾਰ ।
ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਵਾਰੋਵਾਰ ।

(ਸਿਰੀ ਤੀਜਾ-69)

ਅਜੇਹਾ ਉਲਾਂਭਾ ਗੰਗਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰ
ਦਾਸ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਪੰਡਿਤ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ
ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਭਰਾ ਦੀ ਨੂੰਹੀ
ਬੀਬੀ (ਸਪੁੱਤਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ) ਅਸੇ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਤੂਢਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿਨਾਰਾ ਮਿਲਿਆ।
ਨੂੰਹ ਕੈਲ ਜਾ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ
ਸੁਣਿਆ-

ਕਰਣੀ ਕਾਗਦੁ ਮਨ ਮਸਵਾਣੀ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ ਲੇਖ ਪਏ ।
ਜਿਉ ਜਿਉ ਕਿਰਤ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ
ਤਉ ਗੁਣ ਨਾਹੀ ਅੰਤੁ ਹਰੇ ।
ਚਿਤ ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨਾਹੀ ਬਾਵਰਿਆ ।
ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ । ਰਹਾਉ ।
ਜਾਲੀ ਰੈਨਿ ਜਾਲੁ ਦਿਨੁ ਹੁਆ ਜੇਤੀ ਯੜੀ ਫਾਹੀ ਤੇਤੀ ।
ਰਸਿ ਰਸਿ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਨਿਤ ਫਾਸਰਿ
ਛਟਾਸਿ ਮੁੜੇ ਕਵਣ ਗੁਣੀ ।

ਕਾਇਆ ਆਰਣੁ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਹਾ
ਪੰਚ ਅਗਨਿ ਤਿਤੁ ਲਾਗੀ ਰਹੀ ।
ਕੋਇਲੇ ਪਾਪ ਪੜੇ ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ
ਮਨ ਜਲਿਆ ਸੰਨੀ ਚਿੰਤ ਭਈ ।
ਭਇਆ ਮਨੁੰਚ ਕੰਚਨ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਜੇ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤਿਨੇਹਾ ।
ਏਕ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਓਹੁ ਦੇਵੈ
ਤਉ ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਾਹਿ ਦੇਹਾ ।

ਮਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੁੰਧ ਮਿਟ ਗਈ ਗੰਗਾ ਭਗਤੀ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ਹਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਨਿਕਾਸੀ ਸਥਾਨ ਹਰੀ (ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਿਸਤਾ,
ਉਮਰ, ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਲੋਕ ਲੱਜਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਬਾਬਾ
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ -ਦਿਲ ਯਾਰ
ਵੱਲ, ਹੱਥ ਕਾਰ ਵੱਲ ਤੇ ਕੰਨ ਕੀਰਤ ਵੱਲ ਤੇ ਨੇਤਰ ਦੀਦਾਰ
ਵੱਲ - ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਸੇਵਾ ਦੀ ਇਸ ਲਗਨ ਵਿਚ
ਨਰਮਾਨਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ
ਆਦਰਸ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ੀ ਯਤੀਮ
ਬਾਲਕ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਨੇ ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰਿਓਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ
ਆਤਮਸਾਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਨਾਦੀ ਪੁੱਤਰ ਪਰੰਪਰਾ
ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ (ਪੁੱਤਰ) ਅਤੇ ਚੌਥੇ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ।

ਸਿੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ (ਤਨ
ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ) ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅੰਗ ਬਾਣ
ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਕੀਰਤੀਮਾਨ
ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਵਿਚ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਕਰਾ ਲਈ। ਰਾਤ
ਹਨੂਰੇ ਵਿਆਸਾ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ
ਦਾ ਸਨਾਨ ਕਰਾਉਣਾ ਹੀ ਬੜੀ ਕਠੋਰ ਸੇਵਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ
ਖੱਡੀ ਦੀ ਕਿੱਲੀ ਨਾਲ ਬੁੱਢਾ ਬਾਬਾ ਡੱਗਿਆ ਜੂਰੂ ਪਰ
ਗਾਗਰ ਦਾ ਜਲ ਨਾ ਰੁੜਣ ਦਿੱਤਾ। ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ “ਨਿਥਾਵਾਂ
ਅਮਰੂ” ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਲਾਈ
ਨਿਥਾਵਾਂ ਥਾਂ, ਨਿਮਾਨਿਆਂ ਮਾਨ, ਨਿਤਾਨਿਆਂ ਤਾਨ,
ਨਿਓਟਿਆਂ ਓਟ, ਨਿਘਰਿਆਂ ਘਰ, ਨਿਦਰਿਆਂ ਦਰ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਵਰਦਾਨ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ
ਆਪਣਾ ਆਸਣ ਸੌਂਪ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਿਣ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਉੱਤੇ ਜੋ ਰਿਣ
ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਰਿਣ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਵੀ
ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਤਿਲਕ ਲਵਾ ਕੇ ਪੰਜ

ਪੈਸੇ ਨਰੇਲ ਭੇਟਾ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ-

ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਆਪੁ ਗਇਆ

ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ।

ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਪਸਰਿ ਰਹੀ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ ।

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ਮਤਿ ਉਤਮ ਹੋਈ ।

ਅੰਤਰੁ ਸੀਤਲੁ ਸਾਂਤਿ ਹੋਇ ਨਾਮੇ ਸੁਖ ਹੋਈ ।

(ਆਸਾ ਤੀਜਾ-424)

ਸੋਹਗਣੀ ਮਹਲੁ ਪਾਇਆ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ।

ਗੁਰਸਬਦੀ ਸੀਗਾਰੀਆ

ਆਪਣੇ ਸਹਿ ਲਈਆ ਮਿਲਾਇ ।

(ਆਸਾ ਤੀਜਾ 430)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਜੋਤ ਬਣ ਕੇ
ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਨੂੰ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ
ਰਸ ਦੀ ਸਿਖਰੀ ਅਨੰਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ
ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸਾਧਨਾ ਜੁਗਤਿ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਭਗਤਾ ਕੀ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ ।

ਚਾਲਾ ਨਿਰਾਲੀ ਭਗਤਾ ਕੇਰੀ ਬਿਖਮੁ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ।

ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰ ਤਜਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਬਹੁਤੁ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ ।

ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਏਤੁ ਮਾਰਗਿ ਜਾਣਾ ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨੀ ਆਪੁ ਤਜਿਆ

ਹਰਿ ਵਾਸਨਾ ਸਮਾਣੀ ।

ਕਰੈ ਨਾਨਕੁ ਚਾਲ ਭਗਤਾ ਜੁਗਹੁ ਜੁਗ ਨਿਰਾਲੀ । 14 ।

ਪ੍ਰਭੁ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ
ਚਲਣਿ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
ਦਾ ਆਨੰਦ ਵੀ ਅਕੱਥ ਅਲੋਕਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ
ਗੁਪੀ ਆਤਮ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ-

“ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਾਗੇ
ਵਾਜੇ ਅਨਹਦ ਤੂਰੇ ।”

162-ਏ, ਗਰੇਨ ਮਾਰਕੀਟ, ਮਫਿਆ ਮਾਰਗ,
ਸੈਕਟਰ 26, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਮੋਬਾਈਲ : 94171 43360

ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਜੋਗ ਪੰਜਾਬ-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲੀ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਪੂਸਾ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਚਿੱਲੀ 110 060 ਫੋਨ : 25862955

?) TO LIVE LONG

SHARE THE BLESSINGS

?) TO LIVE MEANINGFUL LIFE

LEAD NATURAL LIFE

JOIN TEAM HELP NEEDY

?) TO LIVE FOR EVER

DONATE

• BLOOD • EYES • TISSUES • ORGANS • WHOLE BODY

A UNIQUE GIFT OF LIFE

AN ISO 9001 - 2000 CERT. TRUST

SEWAKS' Charitable Trust (Regd.)

Regd. Office : SCO 1104-05, First Floor, Sector 22-B, Chandigarh-160 022 (INDIA)

Tel. : 0172-5012763, 93161-36268, 98722-84141 Fax : 0172-5012763

e-mail : sewaks@sewaks-helpneedy.com website : www.sewaks-helpneedy.com

BRANCH OFFICE : 2477, STREET 15, DASHMESH NAGAR, LUDHIANA (PUNJAB) PH: 2490820, 98156-18154

✚ Medical Sewa Centre : Village Jhanjeri, P.O. Landran, Tehsil Kharar, Distt. S.A.S. Nagar (PUNJAB) ✚

✚ Medical Sewa Centre : Lal Kothi, Village Behlon, Morni Hills, Distt. Panchkula (HARYANA) ✚

✚ Baba Ram Singh Ji Chugh MEDICAL SEWA HOSPITAL, Vill. Gatauli, Teh. & Distt. Solan (H.P.) ✚

IN THE SERVICE OF HUMANITY SINCE 1994

ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ

ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ: ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤਿ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਸਿਰਜਿਆ ਸੰਗੀਤ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਸਾਂਨੂੰ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗਾਤਮਕ ਸੰਪਾਦਨ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਅਧੀਨ ਵਰਗੀਕਰਣ, ਸਿਰਲੇਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਗ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਾਇਨ ਰੂਪ, ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਕੇਤ 31 ਮੁੱਖ ਰਾਗ ਅਤੇ 31 ਰਾਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧਾਨ ਅੰਤਰਗਤ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ: ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯਮ ਕੇਂਦਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਦੀ ਚੌਕੀ, ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਕੀ, ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਦੀ ਚੌਕੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:- “ਸੋਦਰੁ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪੁ ਉਚਾਰਾ // ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਰਿ ਅਥਰਥਣਹਾਰਾ //

ਆਰਤੀ ਦਾ ਅਰਥ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਤੀ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੂਜਨੀਕ ਦੇਵਤੇ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਰਤੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ

ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗਗਨ ਰੂਪੀ ਬਾਲ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦੀਪਕ ਹਨ, ਤਾਰੇ ਮੋਤੀ ਹਨ, ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਧੂਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਵਨ ਚਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਆਕਾਸ਼ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਆਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਏ ਉਹਨਾਂ ਧਰਾਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:-

ਧਰਾਤੀ ਮਹਲਾ 1

ਗਗਨ ਮੈਂ ਬਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦ ਦੀਪਕ ਬਨੇ

ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 663)

ਧਰਾਤੀ ਦੀ ਸੂਰ ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੁਕਵੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਰਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹਨਾਂ ਸੂਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਚਾਰੀ ਹੈ।

ਆਰਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਜਗਾ ਕੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਰਤੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਕੁਦਰਤ ਦੁਆਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਥਾਏ ਗੁਰ ਵਾਕ ਹੈ:-

ਗਗਨ ਮੈਂ ਬਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦ ਦੀਪਕ.....ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥

(ਧਰਾਤੀ ਮ.1 ਪੰਨਾ 663)

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਰਤੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ। ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ਕਦੋਂ ਰਚੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਦੋਂ-ਕਦੋਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਈ। ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ, ਪੰਨਾ, ਸੈਣ ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਦੀ ਬਾਕੀ ਚੌਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾ:- ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਦੀ ਬਾਕੀ ਚੌਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ

ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਆਰਤੀ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰੇਕ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਮੰਗਲਾਚਰਣ, ਧਰੂਪਦ ਅੰਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਖਿਆਲ ਅੰਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ, ਸ਼ਬਦ ਗੀਤ, ਪਉੜੀ ਲਗਾਉਣਾ ਆਦਿ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਪਰਿਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਅੰਗ ਤੋਂ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਲੋਕ ਧੁਨ ਉਪਰ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਰਤੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸੀਆ ਸਿੰਘ ਸੰਖੇਪ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੌਕੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਕੀ:- ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 15 ਚੌਕੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੋਦਰੂ ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਲੋਕ ਅੰਗ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਸੰਖੇਪ ਅਰਦਾਸ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹਿਸਕ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਕੀ:- ਆਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਰਤੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸੋਹਿਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਗਾਇਨ

ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਆਰਤੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ।

ਕੀਰਤਨ ਚੌਕੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਗਾਇਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਆਰਤੀ

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ 1

ਗਗਨ ਮੈਂ ਬਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦ ਦੀਪਕ ਬਨੇ

ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਸੋਤੀ ॥

(ਗੁ.ਗ੍ਰ. ਪੰਨਾ 663)

ਆਰਤੀ

ਤਾਲ : ਕਹਿਰਵਾ

x	0	x	0
ਰੇ	ਗੁਗੁ	ਰੇ	- ਸ -ਸ ਸ ਸ
ਗ	ਗਨ	ਮੈ	ੴ ਬਾ ਤੁਲ ਰ ਵਿ
ਨੀ	ਧ	ਨੀ	ਰੇ ਸ ਸ ਸ ਸ
ਚੰ	ਦੁ	ਦੀ	ੴ ਪ ਕ ਬ ਨੇ
ਸ	-ਸ	ਸ	- ਸ - ਸ ਸ
ਤਾ	ਤੁਰ੍ਗੁ	ਕਾ	ੴ ਮੰ ੴ ਤੁ ਲ
ਸਸ	ਰੇ	ਸ	ਨੀ ਸ ਰੇ ਗੁ ਗੁ
ਜਨ	ਕ	ਮੰ	ੴ ਤੀ ੴ ਤੁ ੴ

(ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਲਗਾਉਣੀਆਂ ਹਨ)

ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਓ

ਨਾਮੁ ਤੇਰੋ ਆਰਤੀ ਮਜਨੁ ਮਰਾਰੇ ॥.....ਸਗਲ ਪਸਾਰੇ ॥

(ਗੁ.ਗ੍ਰ. ਪੰਨਾ-694)

x	0	x	0
ਪ	-ਪ	ਪ	ਪ ਪ ਧ ਪ ਮ
ਨਾ	ਸੁ	ਤੇ	ਰੋ ਆ ੴ ਰ ਤੀ
ਗੁ	ਰੇ	ਰੇ	ਗੁ ਰੇ ਰੇ ਸੁ ਸ
ਮ	ਜ	ਨ	ਮੁ ਗ ਰੇ ਹੁਰ੍ਗੁ ਕੇ
ਸ	-	ਸ	ਸ ਸ ਸ - ਸ ਸ
ਨਾ	ੴ	ਮ	ਬਿ ਨੁ ੴ ਝੂ ਠੇ
ਸ	ਰੇ	ਸ	ਨੀ ਸ ਰੇ ਗੁ -
ਸ	ਗ	ਲ	ਮਾ ਸਾ ੴ ਰੇ ੴ

(ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਗਾਉਣੀਆਂ ਹਨ)

ਧਨਾਸਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸੈਣ				ਅੰਤਰਾ			
<i>ਪੁ ਦੀਪ ਪਿੜ ਸਾਜਿ ਆਰਤੀ ਕਮਲਾਪਤੀ ॥</i>				<i>ਗੁ ਗੁਗੁ ਰੇਉ ਰੇ</i>			
<i>(ਗੁ.ਗ੍ਰ. ਪੰਨਾ-695)</i>				<i>ਜੋ ਜਨ ਤੁ ਗੈ</i>			
X	0	X	0	S	S	ਰੇ	ਰੇ
ਗੁ	-	ਰੇ	ਰੇ	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ
ਪੁ	ੴ	ਪ	ਦੀ	ੴ	ਪ	ਪਿੜ	ਤੇ
ਨੀ	ਧ	ਨੀ	ਰੇ	-	ਸ	ਸ	-
ਸਾ	ੴ	ਜਿ	ਆ	ੴ	ਰ	ਤੀ	ੴ
ਸ	-	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ	
ਵਾ	ੴ	ਰ	ਨੇ	ਜਾ	ਊ	ਸਾਹਿ	ਮੀ
ਸ	ਰੇ	ਸ	ਨੀ	ਸ	ਰੇ	ਗੁ	-
ਕ	ਮ	ਲਾ	ੴ	ਪ	ੴ	ਤੀ	ੴ
<i>(ਸੋਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)</i>				<i>(ਸੋਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)</i>			
<i>ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀਓ</i>				<i>ਸਵੈਯਾ</i>			
<i>ਸੁਨ ਸੰਧਿਆ ਤੇਰੀ ਦੇਵ..... ਸਮਾਈ</i>				<i>ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਨ ਭਏ ਹੈ ਮਹਾਂ ਮੁਨਿ..... ਸਖ ਪਾਵੈ ॥</i>			
<i>(ਗੁ.ਗ੍ਰ. ਪੰਨਾ 1350)</i>				<i>ਖੇਮਟਾ</i>			
X	0	X	0	X	0	X	0
				ਸ	ਰੇ	ਰੇ	ਰੇ
				ਗੁ	ਗੁ	ਰੇ	ਰੇ
				ਰੇ	ਰੇ	ਰੇ	ਰੇ
				ਸੁ	ਨ	ਸੰ	ਧਿ
ਸ	-	ਸ	ਸ	ਨੀ	ਪੁ	ਨੀ	ਰੇ
ਆ	ੴ	ਤੇ	ਰੀ	ਦੇ	ੴ	ਵ	ਦੇ
ਸ	-	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ	
ਵਾ	ੴ	ਕ	ਰ	ਅ	ਧ	ਪ	ਤਿ
ਸ	-	ਸ	ਸ	ਗ	ਰੇ	ਸ	ਨੀ
ਆ	ੴ	ਚਿ	ਸ	ਮਾ	ੴ	ੴ	ੴ
ਸ	ਰੇ	ਗੁ	-				
ਈ	ੴ	ੴ	ੴ				
<i>(ਸੋਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)</i>				<i>(ਸੋਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)</i>			
<i>ਧਨਾਸਰੀ ਪੰਨਾ</i>				<i>ਸਵੈਯਾ</i>			
<i>ਗੋਪਾਲ ਤੇਰਾ ਆਰਤਾ..... ਸਵਾਰਤਾ ॥</i>				<i>ਖੇਮਟਾ</i>			
<i>ਸਥਾਈ</i>				<i>ਹੋ ਰਵਿ ਹੋ ਸਿਹੇ ਕਭੁਲਾ ਨਿਧਿ</i>			
				ਸ	ਰੇ	ਰੇ	ਰੇ
				ਸ	ਰੇ	ਰੇ	ਰੇ
				ਗੁ	ਰੇ	ਸ	ਸ
				ਰੇ	ਰੇ	ਸ	ਰੇ
				ਅ	ਰ	ਨ	ਮ
ਧ	ਨੀ	ਰੇ	-	ਮ	-	-	-
ਤੇ	ੴ	ਰਾ	ੴ	ਆ	ੴ	ਤ	ਮ
ਸ	-	ਮ	ਮ	ਗੁ	-	ਤੇ	ਕ
ਤਾ	ੴ	ਰੇ	ਦਾਇ	ਆ	ੴ	ਤ	ਛ
<i>(ਸੋਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)</i>				<i>(ਸੋਸ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)</i>			
<i>ਪਾਇਂ ਗਰੇ ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੇ..... ਤੋਹਿ ਬਖਾਨਯੋ ॥</i>				<i>ਸਵੈਯਾ</i>			
<i>ਸ</i>				<i>ਸ</i>			
<i>ਪਾਇਂ ਗ ਹੇ ਜ ਬ ਤੇ ਤੁ ਮ ਰੇ</i>				<i>ਪਾਇਂ ਗ ਹੇ ਜ ਬ ਤੇ ਤੁ ਮ ਰੇ</i>			

ਮ ਮ ਮ ਗ ਰੇ ਸ ਰੇ ਗੁ ਰੇ ਸ ਸ ਸ
 ਤੇ ਕੋ ਉ ਅਂ ਖ ਤ ਰੇ ਨ ਹੀ ਆ ਨ ਯੋ ਤਿਥੇ ਸਭੇ ਬਾਵ ਨਹੀਂ ਤ੍ਰਯੁ ਜੇਹਿਆ॥
 ਸ ਰੇ ਰੇ ਰੇ ਰੇ ਰੇ ਗੁ ਰੇ ਸ ਸ ਰੇ
 ਰਾਮ ਰ ਹੀ ਮ ਪੁ ਰਾ ਨ ਕੁ ਰਾ ਨ ਅ
 (ਸੇਜ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਸ - ਸ ਸ ਗ ਰੇ ਗ ਰੇ -
 ਦੋਹਿਰਾ ਬਾ ਤਵ ਤਿ ਠੇ ਸ ਤ ਭੇ ਤ
 ਸਗਲ ਦੁਆਰਿ.....ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ ||
 ਸਸ ਸਸ ਸਸ ਸ ਰੇ - ਰੇ ਰੇ ਸ ਬਾ ਤਵ ਜੀ ਨ ਹੀ ਤ ਪੁਸ
 ਸਗ ਲਦ ਅੱਚ ਕੋ ਛਾ ਤਿ ਕੈ ਤ ਸਪ ਗ - ਗ ਮ ਗ ਰੇ ਰੇ
 ਰੋ ਗੁਰੂ ਰੋ ਸ ਰੇ - - ਰੇ ਜੇਤ ਤ ਤ ਹਿ ਆ ਤ ਤ
 ਗੋਹ ਭੇਤੁ ਗ ਰ ਦੁਆ ਤ ਤ ਰ
 (ਸੇਜ਼ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ)

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਗਾਇਨ ਕਰਕੇ ਆਰਤੀ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸੀ ਏ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਖੇਪ ਅਰਦਾਸ ਗੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥

394, ਵਾਰਡ ਨੰ: 9, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰੋਡ, ਸਮਰਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ 141114

Communication Centre
 Formal Restaurants
 Exhibition Rooms
 Accommodation
 Informal Eating
 Tours & Travels
 Conferencing
 Floral Shop

Premium Event Centre
 Millennium Centre
 Deliberations
 Abhinandan
 Exporama
 Mind Set
 Art Craft

THE AROMA

Sector: 22 - C, Chandigarh,
 Ph.: 2700045-48 Fax : 0172-2700051
 E-mail : hotelaroma@glide.net.in
 Website : www.hotelaroma.com

Victory is not the property of brilliants. It is the crown for those
 who bow themselves in front of hardwork and confidence.

Prayer is not a spare wheel that you pull out when you are in
 trouble. It is a steering wheel that keeps you on the right
 path throughout your life.

People will always throw stones in your path. Now it depends
 on you what you make - wall or bridge. Remember you are
 the Architect of your life.

With best compliments from a wellwisher

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਬਗੈਰ ਖੋਜ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਸ਼੍ਰਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਛਪਦਾ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ “ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼” (ਅਗਸਤ 2008) ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖ “ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ: ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੰ: 10 ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ; ਗੁਰਮਤਿ ਟਕਸਾਲ ਗੁ: ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਦਿੱਲੀ-ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ 1925 ਈ: ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਐਬਟਾਬਾਦ (ਲੇਖਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ) ਰਹੇ ਹਨ।

ਡਾ: ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ “ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ” ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਛਪਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ (ਨਵੰਬਰ 2008) ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ “ਸਿਦਕਵਾਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਈ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਪਤੰਗ” ਦਾ ਜੀਵਨ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆਂ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਅੱਜ ਕੱਲ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਭਈਏ ਸਿੱਖ ਸਜ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਕ ਲੜਕੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਬਨਾਣ ਲਈ ਇਕ ਉਸਤਾਦ ਕੌਲ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੈਅ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤਬਲਾ ਸਿੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਪੂ ਮੈਂ ਤੋਂ ਬਾਜਾ ਸੀਖੂੰਗਾ, ਮੈਂ ਨਾ ਤਬਲਾ ਸੀਖੂੰ। ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਬਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੀਖੋਗਾ ਤਾਂ ਲੜਕਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਕਿਉਂ ਕੇ ਨੋਟ ਤੋਂ ਬਾਜੇ ਪੈ ਆਵੈ, ਤਬਲੇ ਪੇ ਨੋਟ ਨਾ ਆਵੈ। ਇਸ ਲੀਏ ਮੈਂ ਤੋਂ ਬਾਜਾ ਹੀ ਸੀਖੂੰਗਾ, ਤਬਲਾ ਨਾ ਸੀਖੂੰਗਾ।

ਰਤਨ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ।

ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਸਾੜ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਬਨਣ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਉਸਤਾਦ ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠੀਕ ਤੇ ਸੱਚ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਗੀ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਜੂਨ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁ: ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜਿਹੜਾ “ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ” ਨਾਮ ਦਾ ਆਸ਼ਰਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਬਾਨੀ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਈਏ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਸੰਨ 1926 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਮ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹੇਠ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਲੜਕਾ- ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ (ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਾਂਵ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਲੈ ਕੇ ਕਰਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਕ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਣ, ਉਪਰੰਤ ਵਾਕ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਵਾਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨ। ਲੜਕੇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪਿੱਛੇ ‘ਸਿੰਘ’ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ‘ਕੌਰ’ ਸ਼ਬਦ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਿਜਨੌਰ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਮਈਏ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ. ਬਹਾਦਰ ਸ. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਿਜਨੌਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰੀਹ-ਚਾਲੀ ਪਿੰਡ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਗੁਰਮਿਆਦਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਪਾਸ ਵੀ ਕੋਈ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਨਹੀਂ

ਸੀ। ਕੇਵਲ ਸ. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੌਠੀ ਨੰ: 7 ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸੰਨ 1926 ਤੋਂ ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨਿਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਬਿਜਨੌਰ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਓ ਤੇ ਵੇਖੋ ਉਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਕੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆ ਕੇ ਦੱਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਿਜਨੌਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਮਾਲੂਮ ਕਰਾਇਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਹਾਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਗਦਾਬਾਦ, ਸਹਾਰਨਪੁਰ, ਮੁਜ਼ਫ਼ਰਨਗਰ ਤੇ ਮੇਰਠ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਦੂਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸ. ਬਹਾਦਰ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ‘ਖਾਲਸਾ ਦਲ’ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਿੱਖ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦੇ ਜ਼਼ਲਮ ਸਿਤਮ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਗਏ। ਰਾਜਸਥਾਨ, ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮਥੁਰਾ ਘਾਟ ਤੋਂ ਜ਼ਮੁਨਾ ਟੱਪ ਕੇ ਕਸਬਾ ਹਾਪੁੜ, ਗੁੜਗਾਂਵ, ਫਿਰ ਤਿਗਰੀ ਘਾਟ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਗਦਾਬਾਦ, ਬਿਜਨੌਰ, ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੇ ਮੇਰਠ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ। ਇਥੇ ਬਹੁਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਗਦਾਬਾਦ ਤੇ ਬਿਜਨੌਰ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 700 ਸੌ ਪਿੰਡ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੇਰਠ ਤੇ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਵਿਖੇ ਲਗਭਗ 84 ਪਿੰਡ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੇ ਮੁਜ਼ਫ਼ਰ ਨਗਰ ਵਿਚ 24 ਪਿੰਡ ਹਨ।

ਗੁੜਗਾਂਵ (ਬੱਲਭਗੜ੍ਹ) ਨੇੜੇ ਪੰਜ ਪਿੰਡ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਗਭਗ 150 ਪਿੰਡ ਬਣਜਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਿਜਨੌਰ ਵਿਚ ਰਮਈਏ (ਭਾਟੜੇ) ਲਗਭਗ 40 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਪਿੰਡ ਚੌਹਾਣ-ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੇ ਦੁਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਿਹਾਰੀ ਗੜ੍ਹ ਤੇ ਬੁੱਗਾ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ. ਗੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੌਹਾਣ ਨੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਜੀ’ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਕਾਲਜ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਬੜੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਬੱਚੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ :

ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸ. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਯੂ.ਪੀ. ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿ ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਕਥਾ (ਲੈਕਚਰ) ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ 2 ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ 1930 ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸ਼ਰਮ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ (ਵਾਜ-ਜੱਜੜੀ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬੋਧ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਜ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ। ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਖਟੀਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਹਲਾ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਵਾਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਸਬਾ ਸੋਨਾ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ, ਹਾਥਸ, ਆਗਰਾ, ਮਥੁਰਾ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤੇ ਗਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਸਿੱਖ ਵੱਸਦੇ ਸਨ। ਸ. ਬਹਾਦਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਸ. ਬਹਾਦਰ ਸ.: ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਪੱਥਰ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ’ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।

ਸੰਨ 1930 ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਣੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਬੱਲਭ’ ਸਹਾਇਕ ਹੋਏ। ਬੱਲਭ ਜੀ 1960 ਵਿਚ ਪੀਨਾਂਗ (ਮਲੇਸ਼ੀਆ) ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇੱਜ 1930 ਤੋਂ 67 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਦੇ ਹੋਏ 25 ਜਨਵਰੀ 1967 ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਏ।

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ

ਸਾਰਿਆ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀਂ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ, ਉਦੋਂ ਦਾਸ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਐਬਟਾਬਾਦ' ਪਾਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਪਾਉਣ ਲਈ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਅਲਾਪ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਡਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ 6 ਜਨਵਰੀ 1967 ਨੂੰ ਗੁ: ਰਕਾਬਗੰਜ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਛੜੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਆਏ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਦਿਆ ਭੰਡਾਰ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਤਾਂ ਸਰਬ ਸੰਮੱਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਂਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਦਿਆਲੇ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

ਗਿਆਨੀ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਧਰੂਪਦ ਗਾਇਕ ਪੰਡਿਤ'

ਨੱਬੁਰਾਮ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ 36 ਸਾਲ ਯੂ.ਪੀ. ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਪੇਂਡੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਫਰਵਰੀ 1967 ਤੋਂ ਦਾਸ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸੇ ਵਿਦਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੁਲਾਈ 2007 ਤੋਂ ਬਤੌਰ ਸਹਾਇਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਦਿਆ ਭੰਡਾਰ ਟਰੱਸਟ' ਵੱਲੋਂ (ਤਨਖਾਹ-ਲੰਗਰ ਖਰਚ) ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਦਾਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਰਾਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦਾਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬਗੰਜ ਸਾਹਿਬ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

THE SIKH REVIEW

(A Monthly Magazine)

116, Karnani Mansion

25-A, Park Street, Kolkata

Hot millions

Salad Bar & Restaurant

Serving Indian, Chinese, Continental & Italian Food
with a regular Indian & Salad Buffet

For Free Home Delivery

(above Rs. 100/-)

CHD 2723333
PKL 2579888

SALAD BAR 2723222
MOH 2264300

SCO 76-79, (First Floor) Sector 17-E, Chandigarh. Tel: 272322, 2723111, 2704858

PEPSI

CONTAINS NO FRUIT / CONTAINS ADDED FLAVOUR

PROBLEMS WITH POSITIVE THINKING

Sumeet Kaur

If you tell yourself that you will never think negatively without at the sometime giving yourself specific new words vocabulary of the right thing to say, you will soon slip back into the comfortable old habit of negative thinking. The trick is your need positive vocabulary to replace the old thoughts immediately. Wanting to be a positive thinker is not enough. The human brain say: " Give me more, Give me the words, dictions, commands, picture, schedule and the result you want. Then I'll do it for you.

Motivation to Self – Talk with Right Words

Motivation is of 2 types:- External and Internal.

External:- This motivation comes from outside it may influence you to make a change but it cannot make the change. All motivators, Self-help programmes are external motivators. An hour or two of someone telling "We can do" is not enough. After listening to a great talk, we reach home and get back to our old programming. What the motivators didn't tell them was they could charge if they ad learnt to talk to themselves.

Internal:- The only motivation which lasts is INTERNAL MOTIVATION. Your own internal coach is waiting for you. It is your best friend. It will give you direction, strengthen your will & will never fail. It is the ULTIMATE MOTIVATOR and its you, JUST YOU.

Self-talk is not a form of hypnosis. Hypnosis require the subject to enter a "trance" state and the verbal suggestions to enter the trance state are given by hypnotist. Self-talk helps us to achieve the same objective consciously in your normal waring state. Self-talk does not use hypnosis for its effectiveness because it used something called as RESPONSIBILITY.

Personal Responsibility

This means essence of self. That self-spirit which drive us. No one can live a Single moment of our lives for us. They cannot breath for us. Why should someone else think for us. With daily self-talk, you are consciously in contrast. You are making within yourself unlike in Hypnosis. So Educate and programme your own mind to do right thinking.

Competition of Daily Living

Our desire to improve ourselves competes with time we spend working, taking care of our families. It competes with the energy we consume doing the everyday chores &to keep our lives in order. We have so many decisions, big, small, problems to consider that we have no time, energy left to improve ourselves.

The Right Tools

The right tools includes 5 Methods for using Self-talk and you may choose to use some or all of them .

1. Silent Self-Talk:-It is a dialogue internally used to tell the mind that today

is a great day and I can handle it will. So just keep telling yourself positive things all the time.

2. Self Speak:- Saying loudly to yourself or someone else and here its important as to what we are talking. We say or make hundreds of comments each day and if our statements made are positive, they add up to a lot of positively to our subconscious minds. So when we listen to people speak we can make out about their attitude towards life. Winners use Self-speak to build on attitude to bring winning results. Make positive self-speak a habit. So listen to everything when you speak. Rephrase your negative commands and you will be giving your mind a new programme.

3. Self-Conversation:- Meaning talking out loud to yourself and holding both ends of conversation by yourself. This type of conversation gets you more involved. You can do self-conversation sedately but when you talk to yourself loud, you are forcing yourself to put thoughts into words. You ask yourself straight forward question and get the answer. You can do it when you are alone at home, in the bathroom, or walking. You counsel with yourself. You have a pretty good friend in there, who has been wasting to hear from you.

4. Self Write:- Writing your self-talk has been an enjoyable project because it encourages our creativity within. Here you write out word for word, for yourself and here you will give new instructions to your subconscious mind. You could use one indexcard per self-talk statement. It focuses your attention, makes you think gets your actively involved in the process of erasing old programming.

5. Tape Talk:- Here index cards on self-talk need to be made and taped on the minor, wall or your notice board. Every morning, reading Self-talk was good enough to start the day. You could make self-talk index cards on weight loss, self esteem, confidence etc.

6. An easier way to record your Self-talk on tapes and listen to it.

In whatever field you are, self -talk benefits all, whether you in management, or if you want to earn more income, or if you raise children, teach them.

If you are in Management:- All of us are managers of one kind or another Effective Management begins with successful self-management, True manager are in command of their actions, feelings, attitudes and perspectives. Self-Talk is an important tool they can use to motivate themselves and their employees.

If you want to earn more income:- If you want to do so, see yourself as worthy, capable, willing. We want to earn more money before we believe we believe, we are capable of doing it. Talk to yourself about Self-Worth. Create a new picture of yourself being worth none, your subconscious mid will help you find a way.

If you raise children, teach them:- If both parents at home use positive self-talk at home with their children. Children pick up self-talk & use it too. Give your children a better Self-image, and he will choose good friends.

If you want to improve at work:- Your job gives you chance to excel to your success depends on what you think and tell yourself must. Expect the best and tell yourself the best. And that's what you will get.

If you are lonely, depressed:- Have worth while conversation with yourself and experience the positive result.

Changing Habits

All habits are a result of our previous conditioning things we learn. Habits can be bad and good. You could change bad habits to good with the right self-talk. Keep your self-talk in present because tomorrow never comes. So to change bad habit to good habit, state your good, and the result, you want to achieve in present Tense. Give your subconscious mind exact words like.

- 1) I never argue or let my emotions work against me.
- 2) I have a good memory, I easily remember imp. names and things I need to
- 3) I eat only what I should
- 4) I am a good listener, attentive, aware of everything around me.
- 5) I have courage to state my opinions, I take responsibility for myself. I say and do
- 6) I never spend more than I earn. I am financially responsible for my present and future.

Each of these positive self-talk deals directly with habits and it navigates us to chart a new destination, direction, attitude and speed.

Get Specific

Be very specific about things or habits you want to change. Self talk is not a simple phrase or two, but a set of directions given to the mind linked to a specific subject or problem or habit.

Example of Positive Self-Talk for freedom from worry.

- 1) I do not worry. I am in control of my thinking and my mind is

constantly in tune with positive ideas.

- 2) I can easily relax be calm and confident in all situations.
- 3) I look at the bright side of things even though they may be negative.
- 4) I am responsible for my thoughts.
- 5) I focus the attention of my mind on things. I can do something about things which I don't have control on, I accept.
- 6) I keep my mind too busy with productive, positive, healthy thoughts so that there is no time for worry.
- 7) I never worry.

You could make a set of self-talk directions accordingly to the problems you face:

To change habit, change the words. Start with a small, minor habit and change the words & slowly old habits will go away & new good habits will emerge.

Changing Attitudes

A change in persons attitude can affect about everything in his life. A Change in attitude of your teenager can result in change in grades, dress, habits and friends. Better the attitude, better the results, because attitudes affect our feelings and right attitude gives us that important edge.

Another important area where we can use self-talk in us, our children, other is self-esteem.

Self -Talk for Building Self-Esteem

- 1) I am special person created by GOD.
- 2) I like who I am and I feel good about myself.
- 3) I work to improve myself and I get better everyday. I like who I am Today and Tomorrow too when I'm even better.
- 4) I have many beautiful qualities,

talents, skills, abilities and I am still discovering new talents in me all the time.

5) I am positive, confident, and radiate good things, If you look closely, you can see a glow around me.

6) I am intelligent, my mind is quick & alert.

7) I have a lot of energy & enthusiasm.

8) I smile a lot. I am happy inside & outside too.

9) I am interested in many things. I appreciate all blessings I have.

10) I am warm, sincere, honest genuine.

The above self-talk is full of simple but powerful statements which build our self-esteem .

Self-Talk for Problem-Solving

1) I am good at Solving problems.
2) Problems are my teachers. They help me learn to grow.

3) I don't see problems as enemy because finding solution to the problem will help me in my personnel growth.

4) Problems are imp to me. I do not ignore them. I solve them, confront them and then conquer them.

5) I break large obstacles into smaller pieces easy to handle.

6) I keep my mind open & alert to all solutions.

7) Many times I learnt that problems come a potential opportunities to grow.

8) Challenge ,conquer, solution and Win are words I live by daily.

You could make SIMILAR Self-talks on how to save Time, Losing Weight. Only that it should be simple, direct, deal with every angle of the problem and goal you won't to reach.

Situational Self - Talk

This is self-talk that adjusts situations by adjusting how we look at them. It could help us in dealing with daily problems like impatience, in arguments. How you deal every situation in life depends on the situational-self talk you use. In any situation what you talk to yourself, how you feel about it is all up to you. If you decide to be in control of yourself, you will talk to yourself in the right way, immediately, directly and positively. It helps us to change a bad-situation to a good one & help you to function at your best in any circumstance. Hence instead of being upset at something bad & unexpected, use some self-talk & see the positivity in the situation. How we respond to a situation in a problem can be affected by our self-talk.

So if small things upset you, consider yourself mature individual, take control of your thought, don't waste power of mind in partly inconvenience of life. Use that energy for something good. Channel it, control it, focus it. All with your Positive self-Talk.

Conclusion

The Key to all management, is SELF-MANAGEMENT. It is upto the individual to live a life of purpose & fulfil or living in frustration. SO TALK TO YOURSELF. LEARN THE RIGHT WORDS- USE THEM. Make your self-talk unconscious & self directing. Talk to yourself in a kind, loving, caring, strong, demanding & determined way Everyday;

When you do so, you will give yourself the greatest gift.

RH 4, Konark Pooram, Kondhwa, Pune 48

ਸੁਰ ਲਿਪੀ

ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ

ਰਾਗ ਕਾਨੜਾ

ਸੂਫੀ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪਸੰਦ ਰਾਗ ਕਾਨੜਾ ਇੱਕ ਕਠਿਨ, ਲੋਕ ਪਿਆਰਾ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਦਾ ਰਾਗ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਬਾਟ ਦੇ ਸ਼ਾਡਵ-ਸ਼ਾਡਵ ਜਾਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਕਾਨੜਾ ਦਾ ਨਾਦਾਤਮਕ ਸੁਰੂਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਮਲ 'ਗੰਧਾਰ' ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਦ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਆਰੋਹ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹ ਵਿਚ ਪੈਵਤ ਸੁਰ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ 'ਗੁ ਮ ਰਸ' ਸੁਗਾਵਲੀ ਜੋ ਪੂਰਵਾਂਗ ਵਿਚ ਹੈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ ਸੁਰ 'ਪੰਚਮ' ਅਤੇ ਸੰਵਾਦੀ 'ਸ਼ੜਜ' ਹੈ।

ਬਾਟ - ਕਾਫੀ ('ਗੁ' ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ 'ਨ')

ਜਾਤੀ - ਸ਼ਾਡਵ-ਸ਼ਾਡਵ (ਆਰੋਹ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹ ਵਿਚ 'ਧ' ਵਰਜਿਤ)

ਸਮਾਂ - ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਹਿਰ

ਵਾਦੀ - ਪ

ਸੰਵਾਦੀ - ਸ

ਆਰੋਹ - ਸ ਰ ਗੁ ਮ ਪ ਨ ਸ

ਅਵਰੋਹ - ਸ ਨ ਪ ਮ ਪ ਗੁ ਮ ਰ ਸ

ਮੁੱਖ ਅੰਗ - ਸ ਰ ਗੁ, ਮ ਰ, ਸ ਰ ਨ ਸ, ਰ ਪ ਗੁ, ਮ ਰ ਸ।

ਝਪ ਤਾਲ

x	2	3	4	5	0	6	7	8	9	10
1	2	3	4	5	0	6	7	8	9	10
ਸਥਾਈ										
ਸ	ਰ	ਗੁ	ਮ	ਪਮ	ਗੁ	ਮ	ਰ	ਸ	ਸ	ਸ
ਬਿ	ਸ	ਰਿ	ਤ	ਰਾਵ	ਈ	ਤ	ਸ	ਤ	ਤ	ਤ
S	R	G	M	PM	G	M	R	S	S	S
BI	SA	R	-	GA-	E	-	SA	-	BH	
ਮ	ਪ	ਨ	ਪ	ਨੁਧ	ਗੁ	ਮ	ਰ	ਸ	ਸ	ਸ
ਤਾ	ਤ	ਤਿ	ਤ	ਪਤ	ਰਾ	ਤ	ਈ	ਤ	ਤ	ਤ
M	P	N	P	NP	G	M	R	S	S	S
TAA	-	T	-	PA-	RAA	-	E	-	-	-
ਮ	ਪ	ਨ	ਪ	ਨ	ਸਂ	ਸਂ	ਸਂ	ਸਂ	ਸਂ	ਸਂ
ਜ	ਬ	ਤੇ	ਤ	ਤ	ਸਾਰ	ਤ	ਧ	ਤ	ਸ	ਸ
M	P	N	P	N	S	S	DH	-	SAN	S
JA	B	TAY	-	-	SAA	-	-	-	-	-
ਨ	ਪ	ਪ	ਪ	ਪ	ਗੁ	ਮ	ਰ	ਸ	ਸ	ਸ
ਰਾ	ਤਿ	ਹ	ਤ	ਰਿ	ਪਾਰ	ਤ	ਈ	ਤ	ਤ	ਤ
N	P	P	P	P	G	M	R	S	S	S
GA	T	MO	-	HII	PAA	-	E	-	-	-

ਅੰਤਰਾ											
H	P	N	P	N	S	S	S	S	S	S	S
NA	S	KO	-	-	BAI	-	REE	-	-	-	-
M	P	N	P	N	S	S	S	S	S	S	S
NAA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N	S	G	G	M	R	R	S	S	S	S	S
NA	-	HEE	-	BI	GAA	-	NAA	-	-	-	-
S	S	S	S	S	N	N	P	P	P	P	P
SA	GA	L	S	SAN	-	G	HA	-	-	M	M
G	H	P	N	P	G	H	R	S	S	S	S
K	U	B	S	N	A	S	E	-	-	-	-
KA	M	BA	-	N	AA	-	-	-	-	-	-

ਸੁਰ-ਲਿਪੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ

ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਸਰਿ ਗਈ ਸਭ I have totally forgotten my ਹੋ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ
ਤਾਤਿ ਪਰਾਈ॥ jealousy of others, since I ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਤਦੋਂ ਤੋਂ) ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ
ਜਬ ਤੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ found the Saadh Sangat, the ਸੁਖ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਸੜਨ ਦੀ ਸਾਰੀ
ਮੋਹਿ ਪਾਈ॥੧॥ Company of the Holy. ਆਦਤ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ। ੧। ਰਹਾਉ।
ਰਹਾਉ॥

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀਂ No one is my enemy, and no ਹੋ ਭਾਈ! (ਹੁਣ) ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ
ਬਿਗਾਨਾ one is a stranger. I get along ਦਿੱਸਦਾ, ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਸਭਨਾਂ
ਸਰਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ with everyone॥੧॥ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਬਨਿ ਆਈ॥੧॥

ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀਨੋ ਸੋ ਭਲ Whatever God does, I accept ਹੋ ਭਾਈ! (ਹੁਣ) ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਰਦਾ
ਮਾਨਿਓ that as good. This is the ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਲਈ) ਭਲਾ ਹੀ
ਏਹ ਸੁਮਤਿ ਸਾਧੂ ਤੇ sublime wisdom I have ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਅਕਲ ਮੈਂ (ਆਪਣੇ)
ਪਾਈ॥੨॥ obtained from the Holy॥੨॥ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। ੨।

ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ The One God is pervading in ਹੋ ਨਾਨਕ! (ਆਖ-ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ
ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੈ all. Gazing upon Him, ਮਿਲੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਇਕ
ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਨਾਨਕ beholding Him, Nanak ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ
ਬਿਗਸਾਈ॥੩॥੮॥ blossoms forth in happiness. (ਤਹੀਏਂ ਸਭ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ
(ਪੰਨਾ 1299) ||3||8|| ਹਾਂ। ੩। ੮।

The Amrit Kirtan Trust is a Registered Body founded in the year 1989, with a view to promoting the cause of Gurbani Kirtan in its classical and traditional form.

One of the major activity of the Trust is publication of a monthly magazine “Amrit Kirtan”, devoted to popularising music and Kirtan. The Magazine, which is in its twentyfirst year of publication, is widely circulated in India and abroad.

We solicit your cooperation by way of donation to his Charitable Trust crusading to pupularize the traditional Gurbani Kirtan. It may please be noted that the donations to Amrit Kirtan Trust (Regd) are eligible for relief u/s 80G of Income Tax Act 1961 (43 of 1961)

The Bank Draft / Cheque may please be drawn in favour of Amrit Kirtan Trust, payable at Chandigarh.

ANAND NISHIKAWA CO. LTD. | **EPDM/TPV/TPR/TEO WEATHER STRIPS**

TS : 16949

ALP GROUP

WIDE RANGE OF PRODUCTS

PROFILES & SEALS FOR : Automobile & Building Industry, Shipping Containers, Railways, Bus Body Air-conditioning Etc.

PRODUCTS : PVC & Sponge Sticking Main Seals, Dense Profiles for different applications, Door & Body Mounted Main Seals & Sub Seals, Flocked Glass Run Channels, Electric Panel Seals, Sponge Seals & Profiles, Wind Shield Rubbers, Shipping Container Seals, Pvc Trims, Hood Seals, Trunk Seals etc. Nitrile Rubber Insulation (Hot & Cold) Tubes & Sheets for all Airconditioing Purpose

OE SUPPLIERS TO :

Corporate Office: 119, Udyog Vihar, Ph-I, Gurgaon, Haryana. Tel : 91-124-4002945, 46 www.anbros.com
 Marketing Office: C-10, SECTOR -I, NOIDA-201301, Tel : 0120-4262886 / 87